

The Supporting Participation Model of The Elderly Social Adaptation by The Network Organizations

Ubolwanna Pavakanan^{1*} and Sarun Gorsanan²

¹ Social Development Branch, Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

² Faculty of Pharmaceutical Sciences, Huachiew Chalermprakiet University, Thailand

* Corresponding author. E-mail: ubolwanna@gmail.com

ABSTRACT

The objectives of this qualitative research were (1) to study the participation process of network organizations in supporting elderly social adaptation, (2) to present the supporting participation model of the elderly social adaptation by the network organizations. There were 28 key informants, who are local government officials, teachers, parents/relatives network organization agency, and people involved in the elderly; 18 from Bang Khu Rat Municipality Community, Bang Bua Thong District, Nonthaburi and 10 from rural communities in Nong Mu Sub-district Municipality, Wihan Daeng District, Saraburi. The qualitative research, the instrument was open-end questionnaire with in-depth interviews. The data was analyzed by Content Analysis. The results revealed that process of participation in social adaptation support among the elderly was based on the characteristics of social adaptation in 6 aspects: 1) social standards 2) social skills 3) tendency toward anti-resistance behavior 4) family relationships 5) relationships in educational institutions/clubs/social groups and 6) relationships in residential communities. The supporting participation model of the elderly social adaptation by the network organization has 4 steps: 1) decision making, 2) participation in implementation, 3) participation in utilizing or receiving benefits, and 4) participation in monitoring and evaluation. Finding found that important policies and strategies for implementing and supporting the activities of the elderly based on the main functions of the government and according to the bureaucratic model i.e. community development planning. The participation process, the public sector is first step for decision making which included planning participation and next step be implementation, monitoring and evaluation belongs to government or local administrative. The elderly plays a role again in receiving benefits.

Keywords: Participation of Network Organizations, Elderly Social Adaptation, Municipality Community Area, Sub-District Municipality Community Area

รูปแบบการมีส่วนร่วมในการสนับสนุนการปรับตัวทางสังคมของผู้สูงอายุโดยองค์กรเครือข่าย

อุบลวรรณ ภวานันท์^{1*} และ ศรัณย์ กอสนาน²

¹ ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประเทศไทย

² คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ ประเทศไทย

* Corresponding author. E-mail: ubolwanna@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมขององค์กรเครือข่ายในการสนับสนุนการปรับตัวทางสังคมของผู้สูงอายุ (2) เพื่อนำเสนอรูปแบบการมีส่วนร่วมขององค์กรเครือข่ายในการสนับสนุนการปรับตัวทางสังคมกับผู้สูงอายุ มีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 28 คน คือ เจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ครู องค์กรเครือข่าย หน่วยงานและผู้ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนผู้สูงอายุในเขตชุมชนเทศบาลเมืองบางคูวัด อำเภอบางบัวทอง จ.นนทบุรี 18 คน และในเขตชุมชนชนบทเทศบาลตำบลหนองหญ้า อำเภอนิคมพัฒนา จ.สระบุรี 10 คน การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลคือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกปลายเปิด การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เนื้อหา ผลพบว่า กระบวนการมีส่วนร่วมในการสนับสนุนการปรับตัวทางสังคมของผู้สูงอายุนั้นเป็นไปตามลักษณะของการปรับตัวทางสังคมใน 6 ด้านคือ 1) มาตรฐานทางสังคม 2) ทักษะทางสังคม 3) แนวโน้มพฤติกรรมต่อต้านสังคม 4) ความสัมพันธ์ในครอบครัว 5) ความสัมพันธ์ในสถาบันการศึกษา/ชมรม/กลุ่มสังคม และ 6) ความสัมพันธ์ในชุมชนที่อยู่อาศัย รูปแบบของการมีส่วนร่วมในการสนับสนุนการปรับตัวทางสังคมของผู้สูงอายุขององค์กรเครือข่ายนี้มี 4 ขั้นตอน คือ 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ 2) การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ 3) การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล 4) การมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์หรือรับผลประโยชน์ ผลของทั้ง 2 พื้นที่พบว่า นโยบายและยุทธศาสตร์สำคัญในการปฏิบัติและสนับสนุนกิจกรรมของผู้สูงอายุจะเป็นไปตามหน้าที่หลักขององค์กรและตามรูปแบบระบบราชการ เช่น การวางแผนพัฒนาหมู่บ้าน/ชุมชน/สังคม โดยในกระบวนการมีส่วนร่วม นั้น ภาคประชาชนจะอยู่ในขั้นที่ 1 คือร่วมตัดสินใจ ส่วนขั้นต่อไปคือ การดำเนินการ การติดตามตรวจสอบ จะเป็นบทบาทหน้าที่ของทางราชการหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และผู้สูงอายุจะเข้ามามีบทบาทอีกครั้งก็คือการร่วมรับผลประโยชน์

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วมขององค์กรเครือข่าย, การปรับตัวทางสังคมของผู้สูงอายุ, เขตชุมชนเทศบาลเมือง, เขตชุมชนชนบทเทศบาลตำบล

© 2024 JSSP: Journal of Social Science Panyapat

บทนำ

ในปัจจุบันหลายประเทศทั่วโลก มีแนวโน้มมีผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้นทุกๆ ปี เนื่องจากมีวิวัฒนาการทางการแพทย์ มียาและวิธีการรักษาโรคต่างๆ ได้เป็นอย่างดี และที่สำคัญหลายประเทศได้มีการรณรงค์ส่งเสริมเรื่องรักษาสุขภาพและความ เป็นอยู่ที่ดีมากขึ้นในทุกคนในทุกวัย ซึ่งเป็นเป้าหมายที่พัฒนาอย่างยั่งยืนที่สหประชาชาติ (สหประชาชาติ ประเทศไทย, 2567) ได้วางเป้าหมายไว้ ปัจจุบันประเทศไทยมีประชากรประมาณ 65.9 ล้านคน โดยในปี 2548 มีจำนวนประชากรผู้สูงอายุ (อายุ 60 ปีขึ้นไป) 6.7 ล้านคน และจะเพิ่มขึ้นเป็น 2 เท่าในปี 2568 เป็น 14 ล้านคน จากการสำรวจประชากรไทยล่าสุดพ.ศ.2553 –2583 สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2565) พบว่าประชากรผู้สูงอายุตอนปลาย (อายุ 80 ขึ้นไป) มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอย่างชัดเจน กล่าวคือ สัดส่วนประชากรของผู้สูงอายุตอนปลายจะเพิ่มจากประมาณร้อยละ 12.7 ของประชากรผู้สูงอายุทั้งหมดเป็นเกือบ 1 ใน 5 ของประชากรผู้สูงอายุในปี 2566 ซึ่งจะนำไปสู่การเพิ่มขึ้นของประชากรที่อยู่ในวัยพึ่งพิงทั้งในเชิงเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาพ ดังนั้นการยอมรับการเปลี่ยนแปลงของผู้สูงอายุจะขึ้นอยู่กับ การได้รับวิธีการทางสาธารณสุขจากหน่วยงานราชการที่ต้องพยายามให้คำแนะนำ ให้รู้ว่เมื่อเข้าสู่วัยนี้จะมีการเสื่อมของร่างกายความเจ็บป่วยด้วยโรคต่างๆ ต้องคอยปรับตัวหรือสังเกตการเสื่อมของร่างกายอยู่ตลอดเวลา ถ้าขาดความรู้ความเข้าใจจะก่อให้เกิด

ความทุกข์ ความวิตกกังวล มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์อย่างมากมาย ซึ่งสิ่งนี้จะทำให้ความเชื่อมั่นในตัวเองลดลง และส่งผลไปถึงการทำกิจกรรมประจำวัน ไม่เป็นที่พอใจ หงุดหงิด โมโหง่าย วิตกกังวล กลัว ซึมเศร้า และสิ้นหวัง อันเป็นสาเหตุของความทุกข์ทั้งกายและใจ ผู้สูงอายุจะปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมและบุคคลอื่นๆ รอบข้างได้ยาก อีกทั้งสภาพสังคมและเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงไป ต้องแข่งขัน พึ่งตนเอง วิธีการดำรงชีวิตปรับไปเป็นครอบครัวเดี่ยว ผู้สูงอายุต้องอยู่ลำพังเหงา โดดเดี่ยว ต้องการสังคม และเพื่อนจากโลกภายนอกมากขึ้น ผู้สูงอายุต้องปรับตัว ปรับชีวิตกับโลกใหม่ทั้งด้วยสังคมที่เปลี่ยนตามวัยและสภาพแวดล้อม ปัญหาต่างๆ ก็จะตามมาสู่ผู้ที่ไม่ได้เตรียมพร้อมพร้อมกับเรื่องเหล่านี้ โดยเฉพาะเรื่องการที่ต้องสูญเสียสิ่งต่างๆ ในชีวิต อาทิเช่น งาน เพื่อน คู่ครอง คนใกล้ชิด ทั้งจากเป็นและจากตาย (อุบลวรรณ ภาวนันท์ และคณะ, 2566)

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2560) คาดการณ์ว่า อัตราส่วนการเป็นภาระของผู้สูงอายุจะมีการเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 32.2 ในปีพ.ศ. 2568 ภาคประชาชนหรือภาครัฐจึงจำเป็นต้องรับดำเนินการโดยเร่งด่วน ในการกำหนดกลยุทธ์การเตรียมความพร้อมเพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุนี้ ซึ่งมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในหลายส่วนงานได้เริ่มจัดให้มีบริการที่หลากหลายซึ่งมีความร่วมมือกันในหลายภาคส่วน ได้แก่ ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน แต่การดำเนินงานที่ผ่านมาเน้นการจัดสวัสดิการจากรัฐ โดยมีการให้ผู้สูงอายุหรือผู้ที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น โดยเฉพาะในเรื่องความเป็นอยู่อย่างเหมาะสม ซึ่งสวัสดิการที่จะให้ผู้สูงอายุนั้นจำเป็นต้องเป็นเชิงรูปธรรมและเป็นความต้องการจากผู้สูงอายุ มีการให้ความรู้ที่จำเป็นในการดูแลผู้สูงอายุแก่สมาชิกในครอบครัวหรือผู้ที่เกี่ยวข้อง ให้ข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในปัจจุบัน มีการส่งเสริมและการสนับสนุนโดยชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องรอบๆ ตัวผู้สูงอายุในการดูแลความเป็นอยู่อย่างเหมาะสม มีการตรวจสอบสิทธิประโยชน์ที่ผู้สูงอายุสมควรได้รับ รวมทั้งการนำศาสนามาร่วมเป็นศูนย์รวมจิตใจในการทำกิจกรรมร่วมกับผู้สูงวัย กิจกรรมที่จัดส่วนมากเน้นไปในรูปแบบของการส่งเสริมสุขภาพแต่ในการปรับตัวของผู้สูงอายุนั้นยังมีด้านอื่นๆ ที่ต้องการ

ดังในปัจจุบันสังคมของผู้สูงอายุต้องมีการปรับตัวอย่างมากในถิ่นที่อยู่หลังการเกษียณ ซึ่งในช่วงทำงานก็ไม่เคยได้ใช้ชีวิตกับพื้นที่ชุมชนที่อยู่มากนัก หรือต้องย้ายไปอยู่พื้นที่ใหม่กับลูกหลาน/ญาติ/เพื่อน ซึ่งการมีชีวิตระหว่างเขตชุมชนเมืองและเขตชุมชนชนบทนั้นมีความแตกต่างกันในบริบทของวิถีการดำเนินชีวิต สังคม สภาพแวดล้อม เทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากร และภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือวัฒนธรรมท้องถิ่นที่แตกต่างกันเช่น ในเรื่องการใช้อุปกรณ์เทคโนโลยีต่างๆ สังคมเมื่อนั้น ผู้สูงอายุจะมีลูกหลานหรือผู้รู้ตามแหล่งขายเทคโนโลยีทั้งหลายช่วยสอนให้ หรือเรียนรู้จากสื่อต่างๆ รอบตัวจึงมีการปรับตัวในการใช้ได้เร็ว ในขณะที่สังคมชนบท ผู้สูงอายุอาจจะหาผู้สอนให้ลำบาก การสื่อสารอาจล่าช้า เป็นต้น นอกเหนือจากนี้สังคมของผู้สูงอายุในปัจจุบันระหว่างพื้นที่ของชุมชนเมืองและชุมชนชนบทที่มีความแตกต่างกันในบริบทของวิถีการดำเนินชีวิต สังคม สภาพแวดล้อม เทคโนโลยี เศรษฐกิจ หรือทรัพยากร เช่น ในสังคมเมืองผู้สูงอายุมีลูกหลานที่เก่งเทคโนโลยีและมีการสอนวิธีการเล่นมือถือ ในขณะที่สังคมชนบท ลูกหลานอาจจะไม่เก่งด้านเทคโนโลยี จึงไม่สามารถสอนผู้สูงอายุได้ ในขณะที่องค์กรเครือข่ายมีบทบาทสำคัญในการช่วยส่งเสริมหรือสนับสนุนและมีส่วนร่วมที่จะทำให้ผู้สูงอายุมีการปรับตัวในสังคมได้เป็นอย่างดี เพราะองค์กรเครือข่ายถือเป็นองค์กรที่มีความใกล้ชิดกับผู้สูงอายุรองจากครอบครัวของผู้สูงอายุ โดยองค์กรเครือข่ายในที่นี้ หมายถึง เจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ครู เจ้าหน้าที่ ผู้ปกครอง หน่วยงานและผู้ที่เกี่ยวข้องกับชุมชน และโรงเรียนผู้สูงอายุ

กระบวนการการมีส่วนร่วม Cohen และคณะ (1980) กล่าวว่าไว้ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนแบ่งออกเป็น 4 แบบ โดยมี 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ซึ่งประกอบด้วยการริเริ่มตัดสินใจ การดำเนินการตัดสินใจ กำหนดนโยบายจากความต้องการ และการตัดสินใจปฏิบัติการ อาจจะเป็นการตัดสินใจในช่วงระยะเวลาเริ่มแรก การตัดสินใจในช่วงของกิจกรรมหรือการตัดสินใจในช่วงการ ดำเนินกิจกรรม 2) การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม (Implementation) ซึ่งอาจเป็นไปในรูปของการเข้าร่วมโครงการโดยให้การสนับสนุนด้านการบริหาร การประสานความร่วมมือ รวมทั้งการลงมือ ปฏิบัติการด้วยแรงงาน แรงเงิน และการสนับสนุนทรัพยากรอื่นๆ 3) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) เป็นการร่วมกันที่จะรับผิดชอบต่อผลที่จะเกิดขึ้น หรือการมีส่วนร่วมต่อผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นในทุกๆ ด้าน 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) เป็นการร่วมกันควบคุมตรวจสอบผลการ ดำเนินงานตลอดจนเข้าไปแก้ไขปัญ

หาที่เกิดขึ้น

ดังนั้นงานวิจัยนี้จึงต้องการที่จะศึกษาถึงรูปแบบและกระบวนการมีส่วนร่วมขององค์กรเครือข่ายในการสนับสนุนการปรับตัวทางสังคมของผู้สูงอายุทั้งในเขตชุมชนเมืองและเขตชุมชนชนบทว่า มีส่วนสนับสนุนการปรับตัวทางสังคมของผู้สูงอายุอย่างไร เพื่อให้ได้องค์ความรู้ไปเป็นแนวทางพัฒนา ปรับปรุงในการสนับสนุนของภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุให้ได้ปรับตัวทางสังคมเป็นอย่างดีมีประสิทธิผลและประสิทธิภาพ ชีวิตอยู่ได้ในสังคมอย่างมีความสุข เพิ่มโอกาสการรวมกลุ่มในลักษณะเครือข่ายหรือชุมชน ที่ทุกส่วน “ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมสร้าง” โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ทำหน้าที่รับผิดชอบดูแลโดยตรงในการจัดการเรียนรู้ให้ผู้สูงอายุมีความสุข เกิดทักษะในการดูแลตนเอง และแก้ไขปัญหาสำคัญ คือ การปรับตัวทางสังคม (Social Adjustment/ Adaptation) ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะช่วยให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และมีความสุข

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการการมีส่วนร่วมขององค์กรเครือข่ายในการสนับสนุนการปรับตัวทางสังคมของผู้สูงอายุ
2. เพื่อนำเสนอรูปแบบการมีส่วนร่วมขององค์กรเครือข่ายในการสนับสนุนการปรับตัวทางสังคมกับผู้สูงอายุ

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ ซึ่งมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. พื้นที่วิจัย

แบ่งออกเป็น 2 พื้นที่ คือ 1) เทศบาลเมืองบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี เป็นหน่วยการปกครองส่วนท้องถิ่นระดับเทศบาลเมืองในจังหวัดนนทบุรี เป็นตัวแทนชุมชนเมือง และ 2) เทศบาลตำบลหนองหมุ อำเภовิหารแดง จังหวัดสระบุรี เป็นตัวแทนชุมชนชนบท เป็นหน่วยการปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งได้รับการเปลี่ยนแปลงตามพระราชบัญญัติเปลี่ยนแปลงฐานะของสุขาภิบาลเป็นเทศบาล พ.ศ. 2542

ชุมชนเมือง หมายถึง พื้นที่อยู่ในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ได้แก่ นนทบุรี สมุทรปราการ และปทุมธานี ในงานวิจัยนี้คือ เขตชุมชนเทศบาลเมืองบางคูรัด อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ชุมชนชนบท หมายถึง พื้นที่อยู่ในต่างจังหวัด นอกพื้นที่เมืองหลวงและปริมณฑล ใน งานวิจัยนี้คือ เขตชุมชนเทศบาลตำบลหนองหมุ อำเภовิหารแดง จังหวัดสระบุรี

สภาพพื้นที่เขตชุมชนเมืองและเขตชุมชนชนบทในการวิจัยนี้ พื้นที่ชุมชนเมืองบางคูรัดจะมีวิถีชีวิตกึ่งคนเมือง แต่พื้นที่ชุมชนชนบทเป็นพื้นที่เกษตรกรรม มีการดำรงชีวิตแบบสังคมยุคใหม่ มีความเจริญขยายเข้ามาบริการชุมชนในด้านต่างๆ เพราะเป็นพื้นที่ปริมณฑลของเมืองหลวง มีการพัฒนาแหล่งอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้น ทำให้การพัฒนาท้องถิ่นจะครอบคลุมการพัฒนามนุษย์และท้องถิ่นในแบบพื้นที่กึ่งเมืองอุตสาหกรรม ในขณะที่ชุมชนชนบทของตำบลหนองหมุจะมีการพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้งหมด 5 แนวทางตามระเบียบการปกครองกระทรวงมหาดไทย เน้นการพัฒนามนุษย์ ท้องที่สิ่งแวดล้อมที่เป็นสังคมชนบท มีการจัดการขยายความเจริญตามสภาพท้องถิ่นและชุมชนที่เป็นอยู่ ความเป็นอยู่ยังเป็นสังคมเกษตรพัฒนาตามวัฒนธรรมท้องถิ่น

2. ประชากร และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประชากรในการวิจัยคือ เจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ครู เจ้าหน้าที่ องค์กรเครือข่าย หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจะถูกเลือกแบบเฉพาะเจาะจงจากผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ โดยจากเขตชุมชนเมืองเทศบาลเมืองบางคูรัด อ.บางบัวทอง จ.นนทบุรีจำนวน 18 คนและเขตชุมชนชนบท เทศบาลตำบลหนองหมุ อ. วิหารแดง จ.สระบุรี จำนวน 10 คน รวมทั้งหมด 28 คน โดยแบ่งเป็นผู้บริหารและเจ้าหน้าที่เทศบาล 20 คน ผู้บริหารโรงเรียนและครู 7 คน เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล 1 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เป็นแบบสัมภาษณ์เชิงโครงสร้างปลายเปิดที่สร้างขึ้นและตรวจสอบคุณภาพโดยผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งมี 3 ส่วน คือ 1) คำถามเกี่ยวกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 2) คำถามการมีส่วนร่วมสนับสนุนการปรับตัวทางสังคมแก่ผู้สูงอายุทั้ง 6 ด้านตามแนวคิด

ของวิสเมนและคณะ (Weissman et al.,1981) 3) คำถามถึงกระบวนการและกิจกรรมที่องค์กรเครือข่ายมีส่วนร่วมสนับสนุนในการปรับตัวทางสังคมแก่ผู้สูงอายุ การมีส่วนร่วมของศาสนา และข้อเสนอแนะต่างๆ

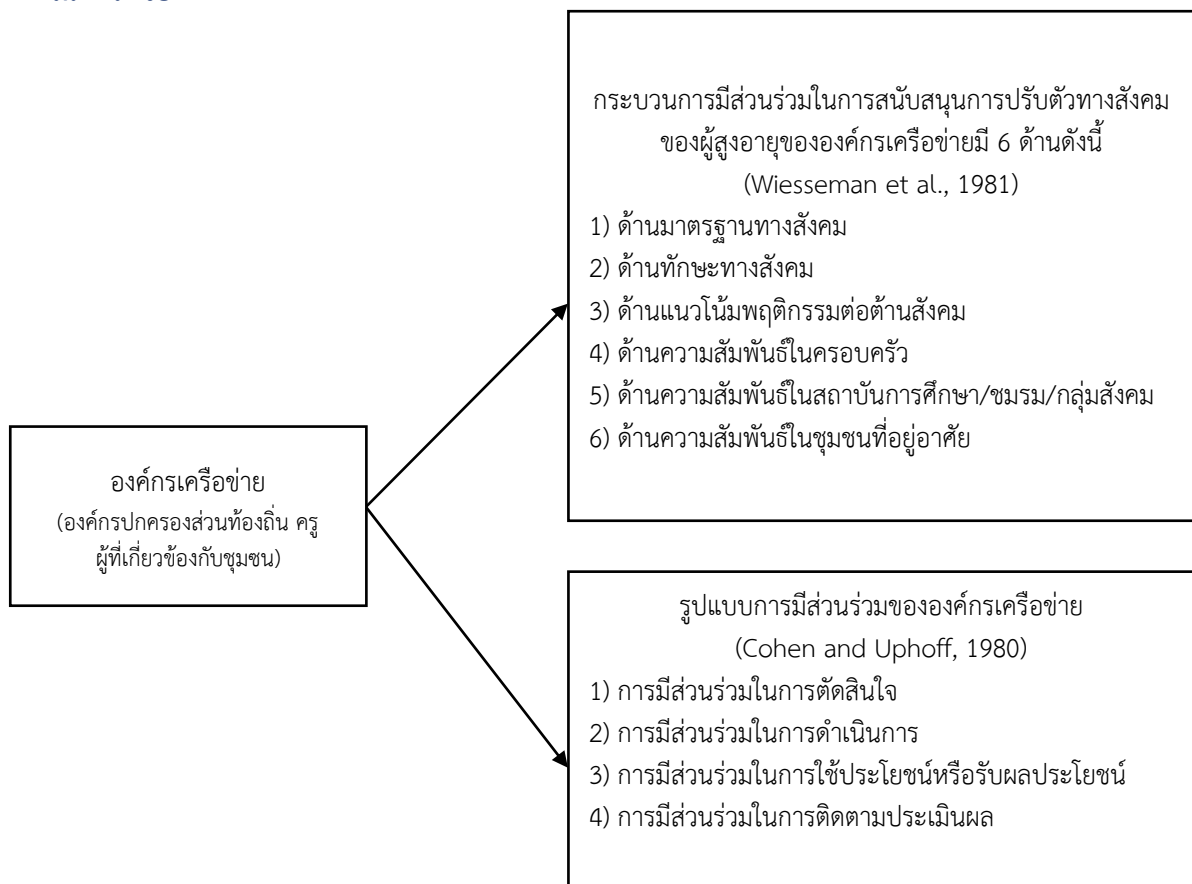
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล มีขั้นตอนดังนี้

- 1) เก็บรวบรวมข้อมูลด้านเอกสาร หนังสือ วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง และสื่อออนไลน์
- 2) สร้างเครื่องมือวิจัยพร้อมทั้งหาคุณภาพของเครื่องมือตามมาตรฐานวิจัย
- 3) ลงพื้นที่เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในชุมชนเมืองและชนบท
- 4) นำข้อมูลมาวิเคราะห์ สรุปผล สรพผล สนทนากลุ่ม แล้วเขียนเป็นรายงานวิจัย และบทความวิจัย

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัย พบว่า

1. กระบวนการการมีส่วนร่วมขององค์กรเครือข่ายในการสนับสนุนการปรับตัวทางสังคมของผู้สูงอายุ

สภาพผู้สูงอายุทั้ง 2 พื้นที่ที่มาร่วมกิจกรรมที่ทางองค์กรเครือข่าย ชุมชน และหน่วยงานต่างๆ จัดให้นั้นมีลักษณะคล้ายคลึงกันคือ ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุวัยช่วงต้นที่มีอายุ 60-69 ปี และเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่ ติดสังคม ยังมีสมรรถภาพในการดำเนินชีวิตและทำกิจกรรมร่วมกับบุคคลอื่นๆ ในชุมชนและสังคมได้ ต้องการมีเพื่อนคุย ไม่อยากอยู่โดดเดี่ยว ให้ความร่วมมือทำกิจกรรมได้ดีถึงจะเห็นด้วยหรือไม่ก็ตาม แต่จะมีคำบ่น คำวิจารณ์ ข้อเสนอแนะมาบ้างจึงทำให้ผู้จัดกิจกรรมต้องคอยอธิบาย หรือปรับกิจกรรมไปบ้าง เพื่อลดแรงไม่พอใจหรือให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุ รวมทั้งยังมีผู้สูงอายุกลุ่ม

ผู้ติดบ้านประมาณร้อยละ 2-5 มาร่วมกิจกรรมด้วยและผู้สูงอายุบางท่านที่มีอายุ 70-79 ปีและกลุ่มที่อายุมากกว่า 80 ขึ้นไป มาร่วมด้วย แต่จะไม่บ่อยนักขึ้นอยู่กับกิจกรรมและสภาพผู้เข้าร่วมกิจกรรม หรือผู้จัดงาน ซึ่งผู้จัดกิจกรรมจะต้องดูแล เรื่อง การบริการท่านผู้สูงวัยเหล่านี้เป็นพิเศษ ทางองค์กรเครือข่ายจึงต้องมีกิจกรรมการเยี่ยมบ้าน หรือการจัดสังคมสุขุมชน เช่น การสาธารณสุขสุขุมชน ช่าวสุขุมชนตามสาย เพื่อช่วยให้ผู้สูงอายุเหล่านี้ยังรู้สึกถึงการเป็นสมาชิกของชุมชน/สังคมอยู่ ยังได้รับการต้อนรับให้เข้าร่วมในกิจกรรมเพื่อให้สามารถปรับเปลี่ยนชีวิตไปสู่สังคมได้มากขึ้น เช่น การมา โรงเรียนผู้สูงอายุ หรือชมรม ต่างๆ ส่วนผู้สูงอายุที่เป็นกลุ่มติดเตียงก็จะมีเจ้าหน้าที่อาสาสมัคร (อสม.) หรือโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) หรือจิตอาสาอื่นๆ เช่น คณะสงฆ์เข้าไปดูแลสร้างสังคม ไม่ให้รู้สึกถูกทอดทิ้ง ถูกทอดทิ้งจากภักขิพ และยังได้รับข่าวสาร จากโลกภายนอกเช่น สิทธิที่พึงมีพึงได้ แต่เจ้าหน้าที่ก็ต้องมีการฝึกอบรมถึงสภาพผู้ป่วยและปัญหาของผู้ดูแล

กระบวนการมีส่วนร่วมในการสนับสนุนการปรับตัวทางสังคมของผู้สูงอายุ ผลพบว่าทั้งในเขตชุมชนเมืองและเขต ชุมชนชนบทนั้นจะมีความคล้ายคลึงกัน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและองค์กรเครือข่ายได้ดำเนินการตามนโยบายและ ยุทธศาสตร์ราชการ นั่นคือ ใช้ขั้นตอนกระบวนการหรือวิธีการตามแบบที่ทางราชการกำหนดเป็นหลัก เช่น มีการประชุมกลุ่ม ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องแล้ววางแผนสร้างกิจกรรมพัฒนาตามข้อมูลจากท้องที่และงบประมาณที่ได้เพื่อใช้ ปฏิบัติตามมาตรการรองรับสังคมผู้สูงอายุของกระทรวงการคลัง อาทิ การดำเนินงานโรงเรียนผู้สูงอายุ จึงทำให้แต่ละรูปแบบ มีวิธีการตามงบประมาณและความต้องการหรือปัญหาในท้องที่เป็นตัวกำหนดการดำเนินงาน ซึ่งส่วนมากจะใช้วิธีหลักคือ การสร้างกิจกรรมสังคมตามเทศกาล ประเพณี วันทางศาสนา สถานการณ์หรือวันสำคัญ เป็นแนวทางในการนำผู้สูงอายุมาสู่ สังคม และทำการศึกษาปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของผู้สูงอายุ เพื่อปรับปรุงกิจกรรมให้สอดคล้องและเหมาะสมอย่าง มีประสิทธิภาพต่อการปรับตัวของผู้สูงอายุให้อยู่อย่างมีความสุข มีคุณภาพชีวิตที่ดีตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยผลของการมี ส่วนร่วมในการสนับสนุนการปรับตัวทางสังคมแก่ผู้สูงอายุขององค์กรเครือข่ายของทั้ง 2 พื้นที่ในแต่ละด้านมีความคล้ายคลึง กันดังต่อไปนี้

ด้านที่ 1 : กระบวนการขององค์กรเครือข่ายด้านมาตรฐานทางสังคม ผลโดยรวมพบว่า กิจกรรมต่างๆ ที่องค์กร เครือข่ายจัดขึ้นในด้านนี้เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถปฏิบัติตามกฎระเบียบมาตรฐานทางสังคม บางครั้งมีบางท่านไม่เต็มใจ แต่จะ ใช้ระบบการสื่อสารในกลุ่มและชักนำให้มาเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อสร้างความเข้าใจของผู้สูงอายุกับเจ้าหน้าที่ ซึ่งทำให้เกิดการ ปฏิบัติตามได้ เช่น ในชุมชนเมือง บางคนยังยึดติดกฎระเบียบของตน ไม่ยอมรับหรือเคารพสิทธิผู้อื่น หรือหวงของ เจ้าหน้าที่ จึงต้องสร้างกิจกรรมละลายพฤติกรรมเหล่านี้ เช่น ให้นำอาหารมากินด้วยกัน ส่วนในชุมชนชนบทผู้สูงอายุมักทำอะไรที่อยู่ใน กฎระเบียบชุมชนอยู่แล้วเช่น การทิ้งขยะ ผู้สูงอายุสามารถแยกขยะเปียก ขยะแห้งได้ หรือมีต้นไม้ดอกชำมเขตรั้วของตนซึ่ง เป็นปัญหาของคนในสังคมเมือง แต่ในชนบทจะทำการตัดให้เรียบร้อย องค์กรเครือข่ายจึงประชาสัมพันธ์ผ่านผู้นำชุมชนจัด กิจกรรมที่แสดงออกถึงน้ำใจ ความร่วมมือทำตามกฎระเบียบสังคม โดยใช้กิจกรรมตามเทศกาล ประเพณี ให้ศาสนาเป็นแกน หลักของการจัดกิจกรรม

ด้านที่ 2 : กระบวนการขององค์กรเครือข่ายด้านทักษะทางสังคม ผลโดยรวมพบว่าองค์กรเครือข่ายใช้กระบวนการ สร้างกิจกรรมให้ผู้สูงวัยโดยตรงให้มีโอกาสใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นทั้งในประเด็นสาธารณสุข สันทนาการ การศึกษา วัฒนธรรม ศาสนาและอื่นๆ ซึ่งจะมีกลุ่มผู้สูงอายุที่แตกต่างกันมาร่วมกัน ทำให้เกิดการเรียนรู้เพื่อน/สถานการณ์/สิ่งแวดล้อม/สังคม ใหม่ๆ แก่ผู้สูงอายุ ทำให้ได้เรียนรู้การปรับตัวทางสังคม เกิดทักษะทางสังคมต่างๆ เช่น ในชุมชนเมือง เมื่อผู้สูงอายุมาร่วม กิจกรรมมักจะมีอัตรา ตามตำแหน่งหน้าที่ในอดีต ทำให้แบ่งแยกกันเป็นกลุ่มๆ ทางหน่วยงานต้องเข้ามาปรับเปลี่ยน กิจกรรมหรือการทำงานร่วมกัน เพื่อให้ผู้สูงอายุมีการลดตัวตนลง รับฟังเพื่อนมากขึ้น ยอมรับคนอื่น กล้าพูด กล้าแสดงออก เข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมกับคนอื่น เกิดการช่วยเหลือและแบ่งปันในการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน แต่ในด้านทัศนคติที่มีต่อ เพื่อน ยังต้องได้รับการปรับปรุง เพราะระดับความรู้พื้นฐานของแต่ละคนไม่เท่ากัน บางคนเรียนมาสูง บางคนไม่ได้เรียน เทศบาลจึงปรับแก้โดยกิจกรรมการเรียนการสอนจะไม่เน้นวิชาการ แต่จะเป็นการแลกเปลี่ยนพูดคุยแสดงความคิดเห็น ความรู้สึก และลงมือทำเป็นหลักเช่น การเดินรำ การทำยาต้ม ส่วนในชุมชนชนบทนั้นจะมีรูปแบบตามวัฒนธรรมไทยของการ เคารพสิทธิผู้อื่นที่อาศัยอยู่ที่เดียวกัน ถ้อยทีถ้อยอาศัย ยกเว้นเมื่อสภาพสังคมเริ่มเปลี่ยนจากสังคมชนบทเป็นสังคมกึ่ง อุตสาหกรรม คนในชุมชนเริ่มเปลี่ยน มีสถานการณ์ที่แตกต่างไปหรือสภาพแวดล้อมใหม่ๆ จึงจำเป็นที่ทางองค์กรเครือข่าย

ต้องสร้างการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นเช่น การต่อคิวในการรับของ การรับวัคซีน โดยที่ผู้สูงอายุบางท่านคิดว่าแก่กว่ามีสิทธิ์ก่อนเด็กๆ มักจะแซงคิว ไม่สนใจสิ่งที่ทำลงไป จึงเกิดปากเสียง แต่ส่วนมากผู้สูงอายุในชนบทจะยึดเอาหลักคำสอนทางศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ทำให้อดทนในการทำงานหรืออยู่ร่วมกับส่วนรวม ช่วยเหลือในกิจกรรมต่างๆ เช่น งานกาชาดที่มีขึ้นในทุกเดือน ดังนั้นศาสนาจึงมีบทบาทสำคัญในการที่จะช่วยการปรับตัวในด้านนี้ แต่ผู้สูงอายุบางท่านทำกิจกรรมชุมชนมากเกินไปจนต้องพักและเลิกทำไป ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องครีเอชั่นต้องระวังและวางแผนงานต่างๆ ร่วมกับผู้สูงอายุมีฉะนั้นจะไม่มีผู้มาร่วมงานหรือกิจกรรม โดยปกติผู้สูงอายุในชนบทมักยอมรับผู้ที่มีความสามารถและทักษะต่างๆ ท่านใดเก่งในด้านไหนก็จะยินดีสอนหรือให้คำแนะนำกัน ในการที่ต้องปรับตัวเข้าสู่สังคมก็จะนิยมเข้าร่วมกลุ่มย่อย/บุคคลที่รู้จักกันดีก่อนเพราะเข้าใจกันดีและเป็นสุขที่ได้พบกัน แต่กรณีกับกลุ่มใหญ่ก็มีเรื่องความเห็นไม่ตรงกันกับคนที่ตนเองไม่สนิท/รู้จักกันสักระยะจะยุติการเข้ากลุ่ม ดังนั้นองค์กรเครือข่ายจึงใช้การสร้างกลุ่มย่อยแล้วให้ตัวแทนของกลุ่มมารวมกันสร้างงานต่างๆ ขึ้นมาซึ่งทำให้เกิดผลสำเร็จ แต่ข้อเสียคือ เวลาทำงานร่วมกันก็จะเลือกแต่คนที่ตนเองสนิท ไม่ทำงานร่วมกับผู้อื่นเพื่อหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง ทำให้ไม่สามารถเรียนรู้เพื่อนใหม่ สังคมใหม่ๆ เกิดอคติต่อกลุ่มอื่นๆ และสร้างอิทธิพลของกลุ่มตนขึ้น

ด้านที่ 3 : กระบวนการขององค์กรเครือข่ายด้านแนวโน้มพฤติกรรมต่อต้านสังคม ผลโดยรวมของทั้งสองพื้นที่พบว่า ในการทำกิจกรรมเจ้าหน้าที่จะสังเกตดูแลผู้สูงอายุในการปฏิบัติตามกฎระเบียบ ส่วนมากผู้สูงอายุจะยอมรับกฎของหมู่คณะมากกว่ากฎตนเอง แต่ถ้ามีผู้ไม่ปฏิบัติตามหรือแหกกฎก็จะมีปัญหาการตักเตือนและการยอมรับ เกิดการทะเลาะกันในกลุ่ม เจ้าหน้าที่ต้องแก้ไขเรื่องนี้เพราะมีผลต่อความสามัคคีและการถอนตัวจากกลุ่ม ความยึดหยุ่นมีความสำคัญแต่ขอบเขตอยู่ที่ทั้งกลุ่มต้องยอมรับไม่ให้เกิดการมีอภิสิทธิ์ชนหรือผู้มีอิทธิพล ทางเทศบาลและหน่วยงานพบว่า ผู้สูงอายุที่มาร่วมกิจกรรมส่วนใหญ่มีอายุเฉลี่ยที่ใกล้เคียงกันมาก การปฏิบัติตามระเบียบของกลุ่มอยู่ในเกณฑ์ที่ดี แต่ก็มีปัญหาคือการรักษาเวลาและกติกาบางอย่างโดยเฉพาะกับผู้ที่มีภาระเกี่ยวกับครอบครัว ทางองค์กรเครือข่ายจึงต้องจัดกิจกรรมให้สอดคล้องมีฉะนั้นการแหกกฎหรือไม่สนใจ/ปฏิเสธในกิจกรรมจะเกิดขึ้น กฎบางอย่างที่มีข้อเลือกมากจะเกิดปัญหาเช่น การแต่งกายที่บังคับสีหรือแบบซึ่งกระทบถึงการเงินจะเกิดการถกเถียง แบ่งแยกหรือยกเลิกการร่วมกิจกรรม ซึ่งทางองค์กรต้องปรับกฎไม่ให้เข้มงวด หรือในกรณีที่ต้องหาผู้ที่มีจิตศรัทธาช่วยเหลือบริจาคให้แก่ผู้สูงอายุ จากผลที่พบผู้สูงอายุที่มีปัญหาไม่ปฏิบัติตามกฎ ไม่สนใจระเบียบ ใช้อารมณ์ ไม่มีปมจาง เห็นแก่ตัว หวงของ แสดงอำนาจเหนือผู้อื่น ทางองค์กรต้องใช้วิธีการหาผู้ที่บุคคลนี้ไว้ใจ คอยดูแลแล้วทำความเข้าใจในสิ่งที่ผู้สูงอายุนี้มีความต้องการหรือเข้าใจบิดเบือนไปจากตรรกะทางสังคม บางคนที่มีเสียงดัง วาจากร้าวแฉียง ก็ไม่ใช่คนไม่ดีแต่เคยชินมาจากสภาพครอบครัวหรืออาการป่วยเช่น หูตึง ทีมองค์กรเครือข่ายต้องเรียนรู้นิสัยผู้สูงอายุกลุ่มนี้ว่า มีความแตกต่างไปทางใด เพราะเมื่อสามารถปรับความเข้าใจกันได้ ก็พบว่าท่านสามารถช่วยงานในด้านต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพียงแต่ต้องช่วยให้ผู้สูงอายุกลุ่มนี้ได้เรียนรู้การปรับตัวให้เข้ากับสังคมให้ได้ และยินดีปฏิบัติตามกฎระเบียบ

ด้านที่ 4 : กระบวนการขององค์กรเครือข่ายด้านความสัมพันธ์ในครอบครัว ผลโดยรวมทั้ง 2 พื้นที่พบว่า ผู้สูงอายุจะอยู่ใน 2 ลักษณะคือ 1) กลุ่มที่โดดเดี่ยวต้องการสังคมคือ อยู่ลำพังทั้งที่เป็นโสด แต่งงานแต่คู่ชีวิตไม่ได้อยู่ด้วยหรือมีครอบครัวแต่สมาชิกไปทำงานต่างถิ่น หรือแยกไปมีครอบครัว ดังนั้นการได้มาร่วมกิจกรรมกับชมรม/กลุ่ม/โรงเรียนผู้สูงอายุ/กิจกรรมที่เทศบาลจัดขึ้น จึงเป็นการช่วยเหลือเหมือนเป็นครอบครัวแก่ผู้สูงอายุเหล่านี้ได้รู้สึกอบอุ่น ไม่โดดเดี่ยวจนบางคนติดเพื่อน ติดกลุ่ม นัดพบกันเป็นประจำหรือติดต่อกันทุกวัน โดยเฉพาะกิจกรรมทางศาสนาจะเป็นหลักสำคัญที่ผู้สูงอายุเหล่านี้ใช้เป็นที่พักพิง หรือชมรมที่เทศบาลจัดขึ้นเช่น กีฬา นาฏศิลป์-เต้นรำ เป็นต้น รวมทั้งชมรมสุขภาพต่างๆ สิ่งนี้สร้างความผูกพันทางจิตใจและความสุขใจให้ผู้สูงอายุได้อย่างดี ในชุมชนชนบทผู้สูงอายุที่อยู่ลำพังจะมีปัญหาความเหงาอย่างมาก ต่างจากชุมชนเมืองที่ยังมีสิ่งต่างๆ เช่น ห้างสรรพสินค้า ให้ได้ไปเล่นช้อปปิ้ง จากผลพบว่า ผู้สูงอายุกลุ่มนี้จะเป็นผู้เข้าร่วมกิจกรรมเป็นประจำและมาเป็นกลุ่มแรกๆ รวมทั้งยึดติดกับกลุ่มและองค์กรเหมือนเป็นครอบครัว ยินดีทำกิจกรรมให้ความร่วมมืออย่างเต็มที่ ไม่สร้างปัญหาในการดำเนินงานใดๆ และยังเป็นจิตอาสาในงานต่างๆ ขององค์กรเครือข่าย โดยไม่คำนึงถึงค่าตอบแทน ผู้สูงอายุกลุ่มนี้จึงเป็นแรงสำคัญในการพัฒนาผู้สูงอายุขององค์กรเครือข่ายต่างๆ อย่างไรก็ตามเมื่อสุขภาพของผู้สูงอายุกลุ่มนี้ไม่เอื้ออำนวย ท่านต้องกลายเป็นผู้สูงอายุที่ติดบ้านหรือติดเตียง องค์กรเครือข่ายก็จำเป็นต้องดูแลเป็นพิเศษเพราะท่านจะยิ่งโดดเดี่ยวมากขึ้นซึ่งต้องมีการเตรียมพร้อมทั้งอนาคตที่กำลังมาอันใกล้ 2) กลุ่มที่มีภาระครอบครัว

ที่เป็นตัวบังคับกำหนดถึงกิจกรรมต่างๆ องค์การเครือข่ายในแต่ละพื้นที่ต้องศึกษาเรียนรู้และคำนึงถึง กิจกรรมที่จัดให้สอดคล้องกับสภาพของผู้สูงอายุ นั่นคือ ส่วนมากผู้สูงอายุกลุ่มนี้จะเป็นแม่บ้านหรือยังมีสามีอยู่ด้วย มีความสุขกับครอบครัว เช่น การไปเที่ยว ไปทำบุญ หรือใช้เวลาว่างมาทำหน้าที่อาสาสมัครอปพร./อสม. องค์การเครือข่ายจึงใช้วิธีจัดกิจกรรมให้ผู้สูงอายุได้ทำงานร่วมกับกลุ่มที่โดดเดี่ยวหรือกิจกรรมที่สมาชิกในครอบครัวสามารถมาร่วมด้วย โดยให้ผู้สูงอายุเลือกกิจกรรมที่ตนถนัด หรือที่เกิดประโยชน์ต่อตนเองในการสร้างเพื่อนและสังคม ได้พบคนวัยเดียวกัน/เพื่อนที่เข้าใจกันพูดคุยในเรื่องต่างๆ มากกว่ากับคนในครอบครัวหรือเพื่อนของลูกหลาน ไม่ต้องน้อยใจที่ไม่ได้ร่วมกิจกรรมกับครอบครัว หรือร่วมน้อยมาก หรือเป็นคนเฝ้าบ้าน

ด้านที่ 5 : กระบวนการขององค์การเครือข่ายด้านความสัมพันธ์ในสถาบันการศึกษา/ชมรม/กลุ่มสังคม ผลโดยรวมพบว่า ผู้สูงอายุจะมีความพึงพอใจและภูมิใจกับการได้เป็นสมาชิกขององค์กร/กลุ่ม/ชมรม/โรงเรียนผู้สูงอายุที่ตนอยู่ แต่ความรู้สึกที่ตามมาคือ การเป็นเจ้าของ ดังนั้นการแสดงออกถึงความเป็นเจ้าของจึงสำคัญอย่างยิ่งต่อสถาบันองค์กรอย่างมาก ที่จะต้องรักษาความผูกพันนั้นให้คงอยู่ต่อไป เช่น โรงเรียนผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุที่มีสัมพันธภาพที่ดีก็จะต้องการมาโรงเรียน มาแลกเปลี่ยนความรู้ เตรียมอาหารมาร่วมและแบ่งปันอาหารกันทาน ทำให้ผู้สูงอายุสามารถปรับตัวเข้ากับเพื่อน อาจารย์ที่สอน หรือเจ้าหน้าที่ที่ดูแลได้ดี เป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตทางสังคมของผู้สูงอายุให้เพิ่มขึ้น จากผลพบว่า ร้อยละ 80 ของผู้เรียนหรือสมาชิก (ผู้สูงอายุ) มีความพึงพอใจต่อสถานศึกษาเป็นอย่างมาก กิจกรรมที่องค์กรเครือข่ายสร้างขึ้นในด้านนี้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้คือ สามารถสร้างความสัมพันธ์ที่ดีของกลุ่มย่อย รู้จักให้เกียรติกัน เห็นถึงความสัมพันธ์ที่มีกับผู้อื่นในสังคม และชุมชน แต่ปัญหาคือ กิจกรรมต้องไม่กระทบถึงสถานะทางการเงินที่มีไม่มากของผู้สูงอายุบางท่าน

ด้านที่ 6 : กระบวนการขององค์การเครือข่ายด้านความสัมพันธ์ในชุมชนที่อยู่อาศัย ผลโดยรวมพบว่า สภาพชุมชนที่ผู้สูงอายุอยู่อาศัยมีความสำคัญอย่างมากต่อการปรับตัวทางสังคม โดยในชุมชนเมืองนั้น สังคมจะต่างคนต่างอยู่ ไม่รู้จักหรือคุ้นเคยกับเพื่อนบ้านหรือชุมชน คิดแต่ผลประโยชน์ของตนเป็นหลัก ซึ่งทั้งหมดนี้ขึ้นอยู่กับบริหารจัดการของนิติบุคคลหรือผู้นำชุมชนว่ามีความเข้มแข็งเพียงใด รู้จักสร้างกิจกรรมที่จะนำความร่วมมือของชุมชนให้เกิดขึ้นมากแค่ไหน เช่น ปัญหา ยาเสพติดในชุมชน การลักขโมย ทำให้สมาชิกย้ายหนี แต่ผู้สูงวัยไม่สามารถหนีไปเนื่องด้วยวัยและความเคยชินจึงต้องทนอยู่ ทำให้ตัดขาดจากสังคมชุมชนแต่มาใช้กิจกรรมของเทศบาลเป็นสิ่งทดแทน ซึ่งกลายเป็นหน้าที่ที่องค์กรเครือข่ายต้องให้ความช่วยเหลือ แต่บางคนไม่มีปัญหานี้เพราะชุมชนที่อยู่มีความสนิทสนมกันเพราะอยู่กันมานาน มีการร่วมกิจกรรมและสานสัมพันธ์กันในสถานการณ์ต่างๆ เช่น น้ำท่วมใหญ่ปีพ.ศ. 2554 ส่วนผู้สูงอายุในชุมชนชนบทส่วนใหญ่มีการปฏิบัติตามข้อตกลงกันทางศาสนาของตนค่อนข้างเคร่งครัด ปฏิบัติตามกฎหมายระเบียบของชุมชนได้อย่างดี ไม่กระทบต่อกัน เวลามีกิจกรรมของแต่ละศาสนาก็ให้ความร่วมมือกันทำกิจกรรมเป็นอย่างดี เช่น การทำตลาดในวันสำคัญทางศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม ฮินดู มีความสัมพันธ์กัน รู้จักสมาชิกกันดี เข้าใจในการอยู่ร่วมกัน ช่วยเหลือกันเมื่อเกิดความต้องการใดๆ ขึ้นมา

2. รูปแบบการมีส่วนร่วมในการปรับตัวทางสังคมของผู้สูงอายุโดยองค์การเครือข่าย

รูปแบบการมีส่วนร่วมในการสนับสนุนการปรับตัวทางสังคมของผู้สูงอายุในทั้ง 2 พื้นที่นั้น ผลพบว่า เป็นไปตามรูปแบบวิธีการของทางราชการเป็นสำคัญ โดยใช้แนวปฏิบัติตามมาตรการรองรับสังคมผู้สูงอายุของกระทรวงการคลัง (2565) ที่ช่วยสนับสนุนให้ประชาชนมีรายได้หลังเกษียณที่เพียงพอ มีที่อยู่อาศัยที่เหมาะสม และมีโอกาสได้ทำงานต่อ ซึ่งจะลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม และบรรเทาภาระงบประมาณภาครัฐด้านสวัสดิการชราภาพในระยะยาว ซึ่งมีอยู่ 4 รูปแบบ ดังต่อไปนี้

2.1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ซึ่งประกอบด้วยการริเริ่มตัดสินใจ การดำเนินการกำหนดนโยบายจากความต้องการ และการตัดสินใจปฏิบัติการที่อาจเป็นในช่วงเวลาเริ่มแรก หรือช่วงการดำเนินกิจกรรม ได้แก่ การประชุม/ประชาคมเพื่อเสนอความต้องการ/ปัญหา โดยมีฐานมาจากความต้องการของผู้สูงอายุเป็นสำคัญ รวมไปถึงการ “มองตนเอง” ของผู้สูงอายุด้วยว่ามีความพร้อมมากน้อยเพียงใดในการที่จะร่วมกันทำกิจกรรมพัฒนา มีการวางแผนเป็นรูปธรรมกับทางผู้สูงอายุเพื่อหาสิ่งที่ผู้สูงอายุต้องการ โดยมีเจ้าหน้าที่เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของแผนงาน/กิจกรรมนั้น แต่ถ้าความต้องการนั้นต้องใช้ส่วนงานอื่นมาช่วยสนับสนุนก็จะนำเสนอต่อองค์การบริหารส่วนจังหวัดเพื่อนำไปไว้ในแผนพัฒนาของจังหวัดต่อไป

2.2 การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ (Implementation) ซึ่งเป็นไปในรูปของการเข้าร่วมโครงการ โดยองค์การบริหารส่วนจังหวัดจะเป็นเจ้าภาพในเรื่องของวัสดุอุปกรณ์ ส่วนเทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบลจะเป็นกำลังหลักในการดำเนินการกิจกรรมเป็นสำคัญ โดยให้การสนับสนุนด้านการบริหาร การประสานร่วมมือ รวมทั้งการลงมือปฏิบัติการด้วยแรงงาน แรงเงิน และการสนับสนุนทรัพยากรอื่นๆ ในขั้นตอนนี้บ่งได้ว่ามีความสำคัญมาก ที่เจ้าหน้าที่เข้ามามีบทบาทในการเข้าช่วยเหลือตามความประสงค์ของผู้สูงอายุที่อยากจะมีกิจกรรม ทางหน่วยงานก็จะจัดการดำเนินการให้เป็นเหมือนช่องทางให้กับผู้สูงอายุได้ขับเคลื่อนกิจกรรมที่ต้องการ ที่เป็นการใช้กิจกรรมจากคนในท้องถิ่น โดยการประสานงานขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ กำหนด ผู้ใหญ่บ้าน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่างๆ ซึ่งนับได้ว่าเป็นโครงการที่ช่วยเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมได้เป็นอย่างดี สังเกตได้จากการดำเนินโครงการทุกโครงการจะมีชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในขั้นนี้เสมอ

2.3 การมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์หรือรับผลประโยชน์ (Benefits) เป็นการร่วมกันที่จะรับผิดชอบต่อผลที่จะเกิดขึ้น หรือการมีส่วนร่วมต่อผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นในทุกๆ ด้านจากโครงการต่างๆ รวมทั้งการร่วมกันดูแลรักษาภายใต้ความรู้สึกว่าทุกคนไม่ว่าจะเป็นเจ้าหน้าที่ ผู้สูงอายุ หรือ บุคลากรของหน่วยงาน มีความเป็นเจ้าของร่วมกัน ซึ่งผู้สูงอายุจะได้เข้ามาสร้างบทบาทของตัวเอง โดยผ่านทางหน่วยงานที่เข้ามาดูแลและช่วยเหลือจึงเรียกว่า จิตสำนึกความเป็นเจ้าของร่วม เป็นสังคมที่อยู่ร่วมกัน เพื่อที่ทุกคนจะได้ช่วยกันใช้สอย ช่วยกันดูแลรักษา มีอะไรก็แบ่งปันน้ำใจ มีกิจกรรมก็ให้ความร่วมมือกันทำเสมือนหนึ่งว่าเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์จากกิจกรรมต่างๆ ที่องค์กรเครือข่ายจัดขึ้น จากสาธารณูปการต่างๆ เช่น ถนน อาคารเอนกประสงค์ ฼าปนสถาน ซึ่งร่วมกันดูแลรักษาอยู่เสมอ โดย โดยยึดถือคติที่ว่า “ร่วมสร้าง ร่วมใช้ ร่วมดูแล”

2.4 การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล (Evaluation) เป็นการร่วมกันควบคุมตรวจสอบผลการดำเนินงานตลอดจนเข้าไปแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ในขั้นตอนนี้จะเป็นการร่วมกันของทั้งเจ้าหน้าที่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเครือข่าย จะร่วมกันตรวจสอบผลการดำเนินการว่าเป็นไปตามที่คาดหวัง/เป้าหมายหรือไม่ ในส่วนของผู้สูงอายุนั้นจะคอยตรวจสอบว่า การดำเนินงานโครงการนั้นเป็นไปตามที่เสนอไว้ในการทำประชาคมกับทางเจ้าหน้าที่ หรือตรงกับความต้องการที่เสนอไว้ในขั้นเริ่มต้นหรือไม่ ผลที่ได้จะถูกนำมาใช้ในการพัฒนาปรับปรุงต่อไป

อภิปรายผล

1. กระบวนการมีส่วนร่วมในการสนับสนุนการปรับตัวทางสังคมของผู้สูงอายุขององค์กรเครือข่าย พบว่า องค์กรเครือข่ายในทั้งสองพื้นที่ใช้กระบวนการในลักษณะเดียวกันคือ ทำตามนโยบายและยุทธศาสตร์ที่วางไว้ของรัฐและตามงบประมาณที่ได้รับการจัดสรรมาจากกระทรวงการคลังในแต่ละด้านของการปรับตัวทางสังคมของผู้สูงอายุ รวมทั้งบริหารจัดการจากแหล่งสนับสนุนต่างๆ ดังนี้

1.1 ด้านมาตรฐานทางสังคม ในการจัดกิจกรรมต่างขององค์กรเครือข่ายจะเน้นให้ผู้สูงอายุสามารถเรียนรู้และปฏิบัติตามมาตรฐานทางสังคมที่มีเนื้อหาและวิธีการปฏิบัติไว้ชัดเจน เช่น การเคารพต่อสิทธิคนอื่น เห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน แบ่งปันช่วยเหลือกันเช่น ซึ่งสอดคล้องกับผลวิจัยของฉัตรชัย สิงโต (2555) ที่พบว่า รูปแบบการสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาเสพติระหว่างภาคประชาชน ภาคท้องถิ่น และภาครัฐในพื้นที่ตำบลร่องเคาะ อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปางนั้น แต่ละส่วนงานจะร่วมกันแบ่งหน้าที่รับผิดชอบ มีสัมพันธ์กันแบบแนบแน่น มีเป้าหมายทิศทางเดียวกัน เน้นการใช้ประเพณีพื้นบ้านมาตรฐานแบบสันติวิธี ให้อภัย ร่วมมือกันแบบเป็นเครือญาติกัน

1.2 ด้านทักษะทางสังคม องค์กรเครือข่ายทั้ง 2 พื้นที่ได้สร้างกิจกรรมเพื่อผู้สูงอายุโดยตรงทั้งสุขภาพทางกายและใจเช่น สาธารณสุข สันทนาการ การศึกษา วัฒนธรรมศาสนา และอื่นๆ ซึ่งจะมีผู้สูงอายุที่แตกต่างกันมาร่วมกิจกรรม ทำให้ได้เรียนรู้ทักษะทางสังคมด้านต่างๆ เปิดใจ ยอมรับความคิดเห็นท่านอื่น ลดอคติ ปรับตัวเข้าหากันได้ดี ร่วมกันคิดและทำเช่นการจัดงานปีใหม่ ผลนี้สอดคล้องกับผลวิจัยของณัฐธียนันท์ อิทธิโชติ และบัวทอง สว่างโสภาคกุล (2562) ที่พบว่า ผู้สูงอายุมีการปรับตัวอยู่ในระดับสูงที่สัมพันธ์ทางบวกกับการพึ่งพาตนเอง เนื่องจากผู้สูงอายุต้องการที่จะอยู่ให้ได้นานที่สุด จึงใส่ใจดูแลรักษาสุขภาพและใจให้แข็งแรง ซึ่งการมาร่วมทำกิจกรรมต่างๆ ทำให้ได้คำแนะนำใหม่ๆ ไปใช้ปรับตัวได้ดีเช่น การเลือกกิน

อาหาร ออกกำลังกาย ระวังตัวเองมากขึ้น และช่วยให้ผู้สูงอายุยอมรับและเข้าใจการเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติ ยอมรับบทบาทที่หายไป และยอมรับบทบาทใหม่ๆ ทำให้มีสุขภาพกาย-ใจแข็งแรง พึ่งพาตนเองได้และไม่เป็นภาระต่อผู้อื่น

1.3 ด้านแนวโน้มพฤติกรรมต่อต้านสังคม การทำกิจกรรมที่ทางองค์กรเครือข่ายจัดขึ้น หากมีผู้ไม่ปฏิบัติตามก็จะมีการตักเตือน ซึ่งมีผลต่อความสามัคคี และทำให้เกิดการถอนตัวออกจากกลุ่ม ความยึดหยุ่นจึงมีความสำคัญ และการยอมรับของกลุ่มที่ไม่ให้มีโอกาสสิทธิชนหรือมีอิทธิพล ซึ่งผลนี้เป็นไปตามแนวคิดของแซคเคต (Sackett, 2003) ที่ว่าการจงใจละเมิดกฎเกณฑ์ ถือเป็นตัวอย่างของพฤติกรรมต่อต้านโดยเฉพาะในการทำงาน ซึ่งจะส่งผลแก่ตัวบุคคลและองค์กรให้อยู่ในภาวะวิกฤต

1.4 ด้านความสัมพันธ์ในครอบครัว เจ้าหน้าที่องค์กรเครือข่ายทั้ง 2 พื้นที่จะพบผู้สูงอายุใน 2 ลักษณะคือ 1. กลุ่มที่โดดเดี่ยวต้องการสังคม คือ อยู่ลำพังหรืออยู่กับครอบครัวแต่ไม่มีการทำกิจกรรมในครอบครัว ดังนั้นการพบปะกันจะไม่มีหรือน้อยมาก 2. กลุ่มที่ต้องการสังคมนอกบ้านและเพื่อนในวัยเดียวกันที่สามารถเข้าใจและคุยกันในเรื่องที่เข้าใจซึ่งกันและกัน แต่ผู้สูงอายุมีหน้าที่ภาระในครอบครัว การทำกิจกรรมต่างๆ นั้นทางครอบครัวต้องเห็นชอบด้วยเพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้งกัน ดังนั้นกิจกรรมที่องค์กรเครือข่ายจัดต้องมีสภาพครอบครัวหรือผู้ดูแลเป็นตัวบังคับ องค์กรเครือข่ายในแต่ละพื้นที่ต้องศึกษาเรียนรู้และคำนึงถึงอย่างมาก เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถปรับตัวทางสังคมได้เป็นอย่างดีและมีความสุขในสภาพสิ่งแวดล้อมที่ตนอยู่ ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ กุลวดี โรจน์ไพศาลกิจ, และยุวดี รอดจากภัย (2561) ที่พบว่า การพัฒนาเครือข่ายทางสังคมในการดูแลผู้สูงอายุเป็นสิ่งที่มีความประโยชน์ต่อผู้สูงอายุในการเสริมสร้างพลังอำนาจ การสนับสนุนทางสังคม และการมีส่วนร่วม ทำให้ผู้สูงอายุมีการรับรู้คุณค่าในตนเอง อยู่ร่วมกับผู้อื่นและครอบครัวได้ดี รวมทั้งมีพฤติกรรมสุขภาพที่แข็งแรง

1.5 ด้านความสัมพันธ์ในสถาบันการศึกษา/ชมรม/กลุ่มสังคม ผู้สูงอายุจะมีความพึงพอใจและภูมิใจกับการได้เป็นสมาชิกขององค์กร/กลุ่ม/ชมรม/โรงเรียนผู้สูงอายุที่ตนอยู่ แต่ก็จะมีความรู้สึกที่ตามมาคือ *การเป็นเจ้าของ* ดังนั้นการแสดงออกถึงความเป็นเจ้าของจึงสำคัญอย่างยิ่งต่อสถาบันองค์กร/ชมรม /กลุ่มสังคม เพื่อที่ผู้สูงอายุจะได้รู้สึกว่าเป็นเจ้าของ มีที่ต้อนรับ มีทุนทางสังคม เป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตทางสังคมของผู้สูงอายุให้เพิ่มขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับผลวิจัยของกิตติพร เนาว์สุวรรณและมาริสา สุวรรณราช (2562) ที่ศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุที่อยู่ในเขตความรับผิดชอบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในภาคใต้ตอนล่างและพบว่าประเด็นหลักสำคัญอันหนึ่งคือ การส่งเสริมการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุและการพัฒนาศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุให้เป็นรูปธรรม

1.6 ด้านความสัมพันธ์ในชุมชนที่อยู่อาศัย สภาพชุมชนที่ผู้สูงอายุอาศัยอยู่มีความสำคัญอย่างมากที่เป็นตัวชี้วัดถึงสัมพันธ์ภาพของผู้สูงอายุที่มีต่อชุมชนอาศัย โดยบางชุมชนหรือหมู่บ้านไม่มีกิจกรรมสัมพันธ์ ไม่รู้จักคนในชุมชนอาศัย จะเกิดการเห็นแต่ผลประโยชน์ของตน ไม่มีความร่วมมือ ความขัดแย้งสูง เกิดการทะเลาะวิวาท ไม่ไว้วางใจกัน ขาดความสงบสุขสันติในความเป็นอยู่ ผู้สูงอายุเหล่านี้ก็จะหนีมาสู่กิจกรรมที่ทางองค์กรเครือข่ายจัดขึ้นแทน บางคนไปทำหน้าที่เป็นจิตอาสาหรืองานสาธารณประโยชน์เพื่อจะได้ไม่อยู่บ้าน หรือไปทำกิจกรรมชมรมต่างๆ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของอุกฤษฏ์ ชาวแพรกน้อย (2563) วิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุต่อกิจกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเทศบาลตำบลหลักห้า อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ที่เสนอว่า การยกระดับการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุให้สูงขึ้น ต้องมีการกำหนดนโยบายให้สอดคล้องกับการพัฒนาในแต่ละด้านเพื่อนำมากำหนดโครงการที่มีงบประมาณสนับสนุนทางกาย ใจ และสิ่งแวดล้อมของผู้สูงอายุ

2. รูปแบบการมีส่วนร่วมในการสนับสนุนการปรับตัวทางสังคมแก่ผู้สูงอายุขององค์กรเครือข่าย

รูปแบบการมีส่วนร่วมในการสนับสนุนการปรับตัวทางสังคมของผู้สูงอายุในทั้งเขตชุมชนเมืองและเขตชุมชนชนบทขององค์กรเครือข่ายนั้น เป็นกระบวนการในภาระงานหนึ่งขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นั่นคือ องค์การบริหารส่วนจังหวัดหรือท้องถิ่นในทุกพื้นที่มีหน้าที่รับผิดชอบเป็นนโยบายและยุทธศาสตร์ในการปฏิบัติของการมีส่วนร่วมสนับสนุนการปรับตัวทางสังคมของผู้สูงอายุเป็นหลักสำคัญในการทำงานเรื่องหนึ่ง ผลวิจัยพบว่า รูปแบบการมีส่วนร่วมขององค์กรเครือข่ายที่เป็นหน้าที่นี้เป็นไปตามวิธีการแบบราชการเป็นสำคัญ เช่น การใช้แนวปฏิบัติตามมาตรการรองรับสังคมผู้สูงอายุของกระทรวงการคลัง (2565) ที่มุ่งสนับสนุนให้ผู้สูงวัยมีรายได้หลังเกษียณที่เพียงพอตามอัตภาพของรัฐ มีที่อยู่อาศัยที่

เหมาะสม มีโอกาสได้ทำงานต่อ สร้างหลักประกันชีวิตแก่ผู้สูงอายุ ลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม และบรรเทาภาระงบประมาณภาครัฐด้านสวัสดิการชราภาพในระยะยาว ซึ่งผลวิจัยพบว่า รูปแบบการมีส่วนร่วมในการสนับสนุนการปรับตัวทางสังคมของผู้สูงอายุขององค์กรเครือข่ายทั้ง 2 พื้นที่นั้นมี 4 แบบดังนี้

1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ขั้นนี้มุ่งเน้นไปที่การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน โดยเฉพาะภาคประชาชนที่ผู้สูงอายุต้องเป็นผู้ริเริ่มในการคิดและนำเสนอคือ ปัญหา ความจำเป็น และความต้องการของตนเอง โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมในการศึกษาและค้นหาสิ่งต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน จากนั้นจึงร่วมใจหรือร่วมศรัทธาที่เป็นแรงผลักดันสำคัญที่ทำให้การมีส่วนร่วมเกิดขึ้นและนำไปสู่ผลสำเร็จ ดังรายงานผลการติดตามและประเมินผลแผนพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบลบางกะเจ้าประจำปี 2566 (ต.ค.65-มี.ค.66) ที่พบว่า ความคิดเห็นของประชาชนต่อกระบวนการประชาคมในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบลนั้นจำแนกตาม เพศ อายุ หมู่บ้านที่อาศัยนั้นมีความแตกต่างกัน ต้องใช้การร่วมใจเป็นวิถีในการมีส่วนร่วมในการดำเนินการ

2) การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ ส่วนใหญ่จะเป็นไปตามการดำเนินการตามแบบของทางราชการ โดยองค์การบริหารส่วนจังหวัดจะเป็นเจ้าภาพในเรื่องของวัสดุอุปกรณ์ ส่วนเทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล และผู้สูงอายุนั้นจะเป็นกำลังหลักในเรื่องของกิจกรรม นั่นคือ กระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินการนั้น จะมีผู้สูงอายุ เจ้าหน้าที่องค์กรท้องถิ่น องค์กรเครือข่าย และหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่างๆ ซึ่งนับเป็นโครงการที่ช่วยเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมได้เป็นอย่างดี แต่การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนจะเป็นอย่างไรก็ขึ้นอยู่กับปฏิบัติงานขององค์กรเครือข่ายที่เป็นผู้จัดกิจกรรมว่ามีศักยภาพในการจูงใจประชาชนชุมชนอย่างไร ดังผลวิจัยของสุทิน สุขคง (2557) เรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการนำโครงการไปสู่การปฏิบัติระดับหมู่บ้าน: กรณีศึกษาบ้านหนองกุง ตำบลหนองเรือ อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น ที่พบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนส่วนใหญ่มาจากนโยบายขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองเรือและรัฐบาล กระบวนการไม่ได้เปิดเวทีประชาคมหมู่บ้านอย่างแท้จริงเพียงแต่ใช้วิธีให้ผู้ใหญ่บ้านเดินล่ายเซ็นแต่ละครัวเรือนให้ครบตามเกณฑ์โครงการพื้นฐานหมู่บ้านของทางราชการ ประชาชนของหมู่บ้านไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วม ผู้ที่เข้าไปมีส่วนร่วมคือ กลุ่มผู้นำหมู่บ้านที่มีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลข่าวสารและการร่วมคิด และเงื่อนไขสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนคือ ผู้นำและภาวะผู้นำ

3) การมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์หรือรับผลประโยชน์ ผู้สูงอายุนั้นมีส่วนร่วมในด้านนี้เป็นอย่างมาก ผู้สูงอายุได้มีการร่วมใช้ประโยชน์ในทุกด้านเช่น ถนน อาคารเอนกประสงค์ ฌาปนสถาน โดยในหมู่บ้านต่างๆ ได้มีการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้ร่วมดูแลรักษาสาธารณประโยชน์ต่างๆ ด้วยคติที่ว่า “ร่วมสร้าง ร่วมใช้ ร่วมดูแล” เป็นการสร้างจิตสำนึกร่วมกันของคนในชุมชนว่าทุกคนเป็นเจ้าของ เป็นเจ้าของร่วมที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมในการใช้ผลประโยชน์หรือรับผลประโยชน์ ซึ่งสอดคล้องกับผลวิจัยของภัทรดา อุ่นกมล (2562) ที่พบว่า การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม การรับรู้คุณค่าของตนเอง และความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุเขตจตุจักร กรุงเทพมหานครนั้นอยู่ในระดับปานกลาง โดยพบความสัมพันธ์ทางบวกของความพึงพอใจในชีวิตกับการร่วมใช้/ทำกิจกรรมทางสังคมกับผู้อื่น

4) การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมติดตามประเมินผลนั้นจะเป็นไปในช่วงระหว่างการดำเนินกิจกรรมมากกว่าที่จะเป็นในระยะสุดท้ายหรือหลังจากที่กิจกรรมได้ดำเนินการไปแล้ว เพราะผู้สูงอายุส่วนใหญ่มองว่าการตรวจสอบหลังจากดำเนินโครงการแล้วนั้น (การตรวจรับงาน) เป็นหน้าที่ของทางเทศบาล หรือองค์การบริหารส่วนตำบล หรือหน่วยงานของรัฐโดยตรงเพราะเป็นหน้าที่ของภาครัฐ อย่างไรก็ตามกิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นนั้นก็มุ่งเน้นให้ผู้สูงอายุเข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจสอบว่ากิจกรรมได้จัดตามที่เสนอไว้ในการประชุมประชาคมถึงปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุหรือไม่ การสร้างกิจกรรมที่ดีก็จะก่อให้เกิดผลที่ดีต่อผู้เข้าร่วมกิจกรรมเช่น ผู้สูงอายุ หรือประชาชนในชุมชน ดังผลวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ดังผลวิจัยของจรัญญา วงษ์พรหม และคณะ (2558) ที่พบว่า ผู้สูงอายุมีความสุขความพึงพอใจที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมที่สามารถสนองตอบต่อคุณภาพชีวิตใน 4 มิติ คือ กาย ใจ สังคม และปัญญา/การเรียนรู้ ทำให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนผ่านการจัดกิจกรรมสัจจเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุและกิจกรรมสานวัยใส่ใจผู้สูงอายุที่ใช้หลักการประเมินร่วมดำเนินการกับชุมชน และเกิดการบูรณาการความรู้และกิจกรรมในชุมชนสรุปเป็นบทเรียนจากประสบการณ์ที่ได้เรียนรู้ร่วมกัน ทำให้เกิดความยั่งยืนของการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุใน

ชุมชน โดยการดำเนินการต่อเนื่องของชุมชนที่ประกอบด้วย แกนนำผู้สูงอายุ คนวัยอื่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในชุมชน องค์กรเครือข่ายต่างๆ

องค์ความรู้ใหม่

จากผลการศึกษา สามารถสรุปเป็นองค์ความรู้ใหม่ ได้ดังนี้

1. ความพึงพอใจในการใช้ชีวิต ผู้สูงอายุมีมุมมองชีวิตที่แตกต่างกัน แต่องค์กรเครือข่าย เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบล/องค์การบริหารส่วนจังหวัด โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล โรงเรียนผู้สูงอายุ หรือวัด สามารถชักนำแนวคิดหรือมุมมองที่เหมาะสมได้จากกิจกรรมที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมหรือสถานการณ์ในขณะนั้น
- 2) ศาสนา ผู้สูงอายุมีมุมมองว่า ศาสนามีส่วนช่วยในการดำเนินชีวิตได้มากทั้งที่ไม่ค่อยได้ศึกษาหรือสนใจมาก่อน แต่ก็สามารถนำคำสอนมาช่วยดับทุกข์หรือแก้ปัญหาได้ ไม่ว่าจะอยู่ในศาสนาใดก็ตาม ทำให้ให้สงบลงได้
- 3) องค์กรเครือข่ายสามารถช่วยให้ผู้สูงอายุมีชีวิตที่มีค่าตามวัยด้วยกิจกรรมต่างๆ โดยเฉพาะโรงเรียนผู้สูงอายุที่เป็นสถานที่ผู้สูงอายุได้มาเรียนรู้การปรับตัวทางสังคมและพัฒนาความเป็นผู้สูงอายุอย่างมาก

สรุปผลการวิจัย

กระบวนการมีส่วนร่วมในการสนับสนุนการปรับตัวทางสังคมของผู้สูงอายุในเขตชุมชนเมืองและเขตชุมชนชนบทขององค์กรเครือข่ายทั้ง 2 พื้นที่ใช้แบบภาระงานที่ราชการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดำเนินการอยู่ตามยุทธศาสตร์เพื่อให้มีส่วนร่วมในการสนับสนุนการปรับตัวทางสังคมของผู้สูงอายุเป็นสำคัญ โดยใช้ขั้นตอนกระบวนการหรือวิธีการแบบทางราชการเป็นหลัก จึงทำให้แต่ละรูปแบบมีวิธีการตามงบประมาณ และความต้องการหรือปัญหาในท้องถิ่นที่เป็นตัวกำหนดการดำเนินงาน โดยกิจกรรมทางสังคมต่างๆ ที่องค์กรเครือข่ายจัดขึ้น รูปแบบการมีส่วนร่วมในการสนับสนุนการปรับตัวทางสังคมของผู้สูงอายุในเขตชุมชนเมืองและเขตชุมชนชนบทขององค์กรเครือข่ายมีที่ซ่อนอยู่ในกระบวนการมีส่วนร่วมในการสนับสนุนการปรับตัวทั้ง 6 ด้านขององค์กรเครือข่าย มีรูปแบบที่คล้ายคลึงกันทั้ง 2 พื้นที่ โดยทั้ง 4 ขั้นตอน การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ การมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์หรือรับผลประโยชน์ โดยยึดถือคติที่ว่า “ร่วมสร้าง ร่วมใช้ ร่วมดูแล” และการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- 1.1 ควรมีการพัฒนาบุคลากร หรือพนักงานข้าราชการที่เกี่ยวข้องให้มีจิตสาธารณะและเข้าใจในความเป็นผู้สูงอายุ
- 1.2 ควรมีเงินอุดหนุนให้มีบุคลากร “นักบริบาล” ในท้องถิ่นที่ช่วยดูแลสุขภาวะผู้สูงอายุได้ทั่วถึง ปัจจุบันไม่มีนักบริบาล มีเจ้าหน้าที่อาสาสมัคร (อสม.) ซึ่งมีจำนวนไม่เพียงพอ
- 1.3 ผู้สูงอายุบางท่านยังมีศักยภาพในการทำงาน ควรมีการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุช่วยทำงานในส่วนที่สามารถทำได้ เพื่อให้ผู้สูงอายุได้มีรายได้เสริม เช่น เทศบาลสามารถรับผู้สูงอายุมาช่วยงานที่เทศบาลได้
- 1.4 ควรมีการสร้างความสัมพันธ์ในชุมชนหรือในตำบล ที่สามารถถ่ายทอดสู่รุ่นหลัง เพื่อจะได้ให้รุ่นหลังได้เรียนรู้และต่อยอดในการดูแลผู้สูงอายุได้เช่นเดียวกัน
- 1.5 พบว่า ศาสนามีส่วนสำคัญอย่างมากกับผู้สูงอายุ ดังนั้นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะต้องมีส่วนร่วมและเน้นด้านศาสนาดังนี้
 - 1.5.1 ควรมีการจัดกิจกรรมที่วัด/มัสยิด/โบสถ์ ในวันสำคัญทางศาสนาต่างๆ ที่จะทำให้ผู้สูงอายุสามารถมีกิจกรรมสังคมร่วมกัน เรียนรู้การสร้างทักษะทางสังคมที่ดี
 - 1.5.2 ใช้หลัก “บวร” ในการดำเนินการกิจกรรมผู้สูงอายุในชุมชน กล่าว คือให้บ้าน วัด โรงเรียน มีส่วนร่วม และสนับสนุนผู้สูงอายุในมุมต่างๆ รวมถึงการทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อสอดคล้องการปรับตัวทางสังคมของผู้สูงอายุให้ดียิ่งขึ้น

2. ข้อเสนอแนะด้านการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรทำการศึกษาวิจัยการมีส่วนร่วมขององค์กรเครือข่ายที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุในช่วง 60 – 69 ปี เนื่องจากปัจจุบันผู้สูงอายุยังมีศักยภาพ ยังมีร่างกายที่แข็งแรงพร้อมที่จะทำงานต่อหลังจากเกษียณ แต่ตามนโยบายการเกษียณที่อายุ 60 ปี จึงทำให้กลุ่มผู้สูงอายุกลุ่มนี้ เกษียณออกมาแล้วยังไม่มีโอกาสเชื่อมโยงในกลุ่มสังคมด้านต่างๆ ที่ตนเองไม่คุ้นเคย เช่น การสมัครเป็นอาสาสมัคร (อสม.) ให้กับหมู่บ้านของตนเอง หรือการมาเป็นครูของโรงเรียนผู้สูงอายุ เป็นต้น

2.2 ควรทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการสร้างงาน สร้างอาชีพให้แก่ผู้สูงอายุอย่างยั่งยืน หรือการสร้างกิจกรรมต่างๆ ที่จะทำให้ผู้สูงอายุมีกิจกรรมประจำวันทำ องค์กรเครือข่ายมีบทบาทที่สำคัญในการที่จะมีส่วนร่วมทำให้ผู้สูงอายุมีรายได้หล่อเลี้ยงตนเอง และมีสังคม มีชุมชนที่มีความสุข

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงการคลัง. (2565). *มาตรการรองรับสังคมผู้สูงอายุงบประมาณภาครัฐด้านสวัสดิการชราภาพ*. สืบค้น 10 พฤษภาคม 2565. จาก <https://www.mof.go.th>.
- กิตติพร เนาว์สุวรรณ และ มาริสา สุวรรณราช. (2562). สภาพปัญหาและความต้องการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ ที่อยู่ในเขตความรับผิดชอบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในภาคใต้ตอนล่าง. *วารสารวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี อุดรดิตถ์*, 11(2), 118-132.
- กุลวดี โรจน์ไพศาลกิจ และ ยุติ รอดจากภัย. (2561). สุขภาวะผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองและเขตชนบทของประเทศไทย. *วารสารสาธารณสุขมหาวิทยาลัยบูรพา*, 13(1), 113-127.
- จรัญญา วงษ์พรหม, ศิริบุณ จงวุฒิเวศย์, นวลฉวี ประเสริฐสุข และ นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. (2558). การมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ. *Veridian E-Journal, Slipakorn. University*. ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์และศิลปะ, 8(3), 41-54.
- ฉัตรชัย สิงโต. (2555). *รูปแบบการสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาเสพติระหว่างภาคประชาชนภาคท้องถิ่น และภาครัฐในพื้นที่ตำบลร่องเคาะ อำเภอมวกเหล็ก จังหวัดลำปาง*. (รัฐประศาสนศาสตรบัณฑิตศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่)
- ณัฐธียนันท์ อิทธิโชติ และ บัวทอง สว่างโสภาคกุล. (2562). ทักษะชีวิต การปรับตัว สัมพันธภาพในครอบครัวกับการพึ่งพาตนเองของผู้สูงอายุ ชุมชนผู้สูงอายุเทศบาลตำบลบางเมือง จังหวัดสมุทรปราการ. *วารสารวไลยอลงกรณ์ปริทัศน์ (มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)*, 9(1), 50-65.
- ภัทรธาดา อุ่นกมล. (2562). การรับรู้คุณค่าของตนเองและความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร. *วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*, 22(1), 125-137.
- สหประชาชาติ ประเทศไทย (2567). *เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน สุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดี*. สืบค้น 20 มกราคม 2567. จาก <https://thailand.un.org/th/sdgs/3>.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานกฤษฎีกา. (2560). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานกฤษฎีกา.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2565). *สถิติผู้สูงอายุในประเทศไทย 2564*. สืบค้น 10 พฤษภาคม 2565. จาก <http://www.nso.go.th>.
- สุทิน สุขคง. (2557). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการนำโครงการไปสู่การปฏิบัติระดับหมู่บ้าน : กรณีศึกษา บ้านหนองกุ้ง ตำบลหนองเรือ อำเภอนางรอง จังหวัดขอนแก่น. *วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย*, 9(28), 59-70.
- อุกฤษฏ์ ขาวแพรงน้อย. (2564). การมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุต่อกิจกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเทศบาลตำบลหลักห้า อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร. *วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร*, 18(80), 15-22.

- อุบลวรรณ ภวากานันท์, ปณิธิตา ถิรทิตสกุล และ ศรัณย์ กอสนาน. (2565). บริบทการปรับตัวทางสังคมของผู้สูงอายุในเขตชุมชนเมืองและชุมชนชนบท (กิจกรรมที่ 1). *วารสารสังคมศาสตร์ปัญญาพัฒนา*, 4(4), 173-188.
- Cohen, J. M., & Uphoff, N. T. (1980). Participation's place in rural development: Seeking clarity through specificity. *World development*, 8(3), 213-235.
- Sackett, P.R. (2003). The Structure of Counterproductive Work Behaviors: Dimensionality and Relationships with Facets of Job Performance. *International Journal of Selection and Assessment*, 10(1-2), 5-11.
- Weissman, M. M., Sholomskas, D., & John, K. (1981). The assessment of social adjustment: An update. *Archives of general psychiatry*, 38(11), 1250-1258.